

POLITIČKI I PRAVNI IZAZOVI REPUBLIKE SRPSKE U PRISTUPANJU BOSNE I HERCEGOVINE NATO SAVEZU

Sažetak

Članstvo Bosne i Hercegovine u NATO savezu predstavlja jedno od najspornijih unutrašnjih pitanja sa značajnim spoljnim implikacijama. Nešto više od dvije i po decenije intenzivnih poratnih odnosa BiH i NATO saveza obilježeno je interpolacijom NATO-a u provođenje vojnih aspekata Dejtonskog mirovnog sporazuma, uticajem na reformu odbrane i uspostavljanje Oružanih snaga BiH, kao i stalnim partnerskim aktivnostima na planu obuke, zajedničkih vojnih vježbi i operacijama podrške miru u kriznim područjima. Paralelno s tim, vlasti BiH usvajale su dokumente pravnopolitičke prirode na putu saradnje i podnošenja zahtjeva za članstvo u NATO. Međutim, najmanje deceniju unazad, u Republici Srpskoj od strane zvanične politike, a istraživanja pokazuju i velike većine naroda, stvorena je barijera daljim koracima ka atlantskim integracijama BiH. Kao razlozi se navode još uvijek svježja i bolna sjećanja na agresiju NATO saveza na Republiku Srpsku u operaciji Namjerna sila tokom 1995. godine, promjene na globalnom planu i uticaj Rusije i Kine na međunarodne odnose, kao i njihova trenutna i buduća investiciona ulaganja u Republiku Srpsku te snažnu podršku u Savjetu bezbjednosti UN (a što je inkompatibilno sa postojanjem NATO-a ovde), stav Srbije o vojnoj neutralnosti i opredjeljenost Republike Srpske da u ovim pitanjima prati Srbiju te u tom smislu postojanje zvaničnog akta Narodne skupštine Republike Srpske o njenoj vojnoj neutralnosti kao ekonomska neopravdanost izdvajanja za odbranu.

Predmet rada su politički i pravni izazovi Republike Srpske u pristupanju BiH NATO savezu. Rad će obuhvatiti političke i pravne implikacije ovog pitanja kroz prizmu bliske prošlosti ovih

---

* Vanredni profesor, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci.

E-mail: nevenko.vranjes@fpn.unibl.org

prostora, vojnu dimenziju odnosa, ekonomske i međunarodne aspekte, ali i do sada preuzete prilično ireverzibilne korake ka članstvu. Glavna hipoteza istraživanja je da su NATO integracije BiH u podmakloj fazi s pravno-političkog aspekta, ali da su u materijalnom aspektu prilično neopravdane i blokirane kako snažnim protivljenjem Republike Srpske, tako i sve većom sudržanošću u Federaciji BiH.

Ključne riječi: NATO, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina, integracije i članstvo u NATO savezu.

POLITICAL AND LEGAL CHALLENGES FACED BY THE REPUBLIC SRPSKA REGARDING THE ACCESSION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA TO NATO

Summary

Bosnia and Herzegovina's membership in NATO is one of the most contentious internal issues with significant external implications. Slightly more than two and a half decades of intense post-war relations between Bosnia and Herzegovina (BiH) and NATO have been marked by the interpolation of NATO in the implementation of the military aspects of the Dayton Peace Agreement, influence on defense reform and the establishment of the BiH Armed Forces, including ongoing partnership activities regarding training, joint military exercises, and peace support operations in crisis areas. At the same time, the BiH authorities have adopted documents of a legal and political nature on the path to cooperation and applying for NATO membership. However, at least a decade ago, the official policy of the Republic Srpska, and the vast majority of peoples, according to research studies, has created a barrier to the process of Euro-Atlantic integration of BiH. The reasons for this are painful memories, which are still fresh in people's minds, of NATO Operation Deliberate Force air campaign against the Republic Srpska in 1995, global changes and the influence of Russia and China on international relations, including their current and future investments in the Republic Srpska, and strong support in the UN Security Council (which is incompatible with the existence of NATO here), Serbia's position on military neutrality and the commitment of the Republic Srpska to follow Serbia regarding these matters and, in

this sense, the existence of an official act enacted by the Republic Srpska National Assembly on its military neutrality as non-economic justification of defence allocations.

This paper addresses political and legal challenges faced by the Republic Srpska with regard to the accession of BiH to NATO and discusses the political and legal implications of this issue through the prism of the recent past of this region, the military dimension of relations, economic and international aspects, including the quite irreversible steps so far taken toward NATO membership. From the legal-political aspect, the main hypothesis of our research is that BiH has reached an advanced stage in the process of NATO integration but in the material aspect, it is quite unjustified and blocked by strong opposition of the Republic Srpska and the growing restraint of the Federation of BiH.

Keywords: NATO, Republic Srpska, Bosnia and Herzegovina, integrations and NATO membership.

1. Nastanak, položaj i značaj NATO saveza

NATO (engl. *North Atlantic Treaty Organisation*, franc. *Organisation du Traité de l'Atlantique Nord - OTAN*) je sjeveroatlantski savez, odnosno organizacija koja je nastala na bazi Sjeveroatlantskog sporazuma koji je potpisan 4. aprila 1949. godine u Vašingtonu, između tada dvanaest država, sa ciljem zajedničke odbrane i bezbjednosti. Države osnivači su SAD i Kanada iz angloameričkog područja te Belgija, Danska, Francuska, Island, Italija, Luksemburg, Holandija, Norveška, Portugalija i Velika Britanija iz evropskog područja (Šta je NATO?, 2022). Danas ovaj savez ima trideset država članica: pored SAD i Kanade, gotovo sve zapadnoevropske zemlje, veliki dio zemalja Istočne Evrope, uključujući i neke bivše članice SSSR-a i SFRJ. Članica NATO saveza može postati svaka evropska država koja je sposobna da unapređuje principe Sporazuma i doprinosi bezbjednosti sjevernoatlantskog područja. Iako je nesumnjivo prevashodan cilj NATO-a bio obuzdati ekspanziju SSSR-a, sám NATO, pored navedenog ističe i još dva ključna cilja – zabrana oživljavanja nacionalističkog militarizma u Evropi kroz snažno sjevernoameričko prisustvo na kontinentu i poticanje evropskih političkih integracija (Šta je NATO?, 2022).

S aspekta kolektivne bezbjednosti, najznačajniji je čl. 5 Osnivačkog vašingtonskog sporazuma prema kojem su „strane saglasne da će se oružani napad na jednu ili više njih u Evropi ili Sjevernoj Americi smatrati napadom na sve njih

i shodno tome su saglasne da, ako dođe do takvog oružanog napada, svaka od njih, koristeći pravo individualne ili kolektivne samoodbrane priznate članom 51. Povelje Ujedinjenih nacija, pomoći će ugovornu stranu ili strane koje su napadnute tako što će odmah, pojedinačno i u dogovoru s drugim stranama, preduzeti radnje koje smatra potrebnim, uključujući korišćenje oružane sile, kako bi se uspostavila i održala bezbjednost sjevernoatlantskog područja. Svaki takav oružani napad i sve mjere koje su preduzete odmah će biti prijavljene Savjetu bezbjednosti. Takve aktivnosti prestaće kada Savjet bezbjednosti preduzme mjere neophodne za uspostavljanje i održavanje međunarodnog mira i bezbjednosti” (Šta je NATO?, 2022). Pozivajući se na ovaj član Sporazuma, do sada je NATO borbeno djelovao tek 2001. godine kada je došlo do terorističkih napada 11. septembra u SAD i kada su formirane Međunarodne snage za bezbjednosnu pomoć u Avganistanu. Zaista je tada članica NATO-a bila napadnuta, i to SAD, ali ne od konkretno druge države, već od strane terorističkih organizacija za koje se ne može pouzdano utvrditi porijeklo državnog subjektiviteta. Dejstva NATO-a od početka devedesetih, i to naročito na prostoru Zapadnog Balkana, konkretnije dva puta u Bosni i Hercegovini, 1992. godine u operaciji pomorske i vazdušne blokade, zatim 1995. godine u operaciji Namjerna sila te dejstva na Kosovu 1999. godine, kao i dejstva u Libiji 2011. i u Siriji 2012. godine nisu bila na temelju čl. 5.

Valja istaći da je NATO najprije politički pa tek onda vojni savez. U političkom smislu NATO zagovara demokratske vrijednosti i omogućava članicama da se konsultuju i sarađuju na pitanjima iz domena odbrane i bezbjednosti s ciljem mirnog rješavanja sporova, izgradnje povjerenja te aktivnosti na prevenciji konflikata. U vojnom smislu, ukoliko diplomatski pokušaji ne uspiju, NATO ima mogućnost da, kako smo naveli, vojnim putem preduzme operacije upravljanja krizom. Da je NATO primarno politički savez nalazimo i na primjeru članstva BiH kada se u sklopu ispunjenosti kriterija za članstvo otvaraju pitanja kao što su knjiženje vojne imovine, reforma policije i sektora bezbjednosti, projekcija budžeta za odbranu, organizacija i sistematizacija radnih mjesta u Ministarstvu odbrane i slično, da bi tek čini se u drugom planu bile modernizacija i opremanje Oružanih snaga BiH te postizanje njihove interoperabilnosti. Valja naglasiti da je deceniju unazad, usljed snažnih tenzija sa Rusijom, vojna dimenzija NATO-a došla do izražaja i on sve više postaje najšira moguća vojna koalicija protiv Rusije. Ovome u prilog govori i činjenica da su Crna Gora i Sjeverna Makedonija primljene u Savez pod prilično narušenim kriterijima prijema (visina bruto nacionalnog dohotka izdvojenog za odbranu, opremljenost i obučenosn snaga, unutrašnja stabilnost i sl.). Slično se pokušava i sa BiH.

Zapadnoevropske zemlje su nakon Drugog svjetskog rata, a prije nastanka NATO saveza pokušavale da razviju zajednički koncept bezbjednosti, a

prvenstveno odbrane. „Geneza moderne zajedničke zapadnoevropske odbrane proteže se u daleku 1948. godinu, kada su Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Nizozemska, Belgija i Luksemburg potpisale Briselski ugovor koji je pored saradnje na ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju, pretpostavljao i elemente kolektivne samoodbrane” (Hasanović & Latić, 2015, p. 120). Pored navedenog, neophodno je pomenuti i Ugovor iz Dunkerque-a, sklopljen 1947. godine, između Francuske i Velike Britanije o vojnoj pomoći u slučaju napada na jednu od njih, a prvenstveno od strane Njemačke nakon Drugog svjetskog rata. Osnivanjem NATO-a, 1949. godine, pokušaji izgradnje jedinstvenog sistema evropske bezbjednosne i odbrambene politike padaju u sjenu ovog saveza. Uz izvjesne manje ili veće aktivnosti stanje se ne mijenja sve do devedesetih godina. Tokom devedesetih godina prošlog vijeka, stvorena je slika da će zapadnoevropske zemlje prihvatati puno veću odgovornost za bezbjednost, budući da je veliki broj država članica EU uvidio potrebu da se razviju sopstveni kapaciteti za vojno djelovanje u situacijama kada NATO savez iz različitih razloga nije to u stanju uraditi. U tom smislu, ministri spoljnih poslova i odbrane država članica zapadnoevropske unije na sastanku u Sankt Peterburgu 1992. godine definisali su i vojne zadatke Zapadnoevropske unije koji su obuhvatali: humanitarne operacije i operacije spašavanja, uspostavljanje i održavanje mira te obavljanje borbenih zadataka i upravljanje krizama. Ugovorom iz Mastrihta, koji je potpisan početkom 1992. godine, a stupio na snagu krajem 1993. godine, projektuje se drugi stub pod nazivom Zajednička spoljna i bezbjednosna politika. Pet glavnih ciljeva zajedničke spoljne i bezbjednosne politike su: 1) zaštita zajedničkih vrijednosti, temeljnih interesa, nezavisnosti i integriteta Unije; 2) jačanje svih aspekata bezbjednosti Unije i država članica u svim oblicima; 3) očuvanje mira i jačanje međunarodne bezbjednosti u skladu s načelima Povelje UN, Helsinškog završnog akta i ciljevima Pariske povelje, uključujući i one koji se odnose na spoljne granice; 4) unapređenje međunarodne saradnje i 5) razvijanje i jačanje demokratije i vladavine prava, te poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda (Mintas-Hodak, 2010, p. 515). Sve navedeno predstavlja temelj za kreiranje Zajedničke evropske odbrambene politike (*Common European Defence Policy – CEDP*) tokom 1994. i 1995. godine kada je Vijeće ministara na konferenciji u Madridu objavilo dokument „Evropska sigurnost – zajednički koncept 27 zemalja ZEU” (European Security, 2022, pp. 1-57). U prilog jačanju evropskog koncepta zajedničke spoljne i bezbjednosne politike u institucionalnom smislu, uvedena je i funkcija potpredsjednika Evropske komisije, odnosno visokog predstavnika Unije za spoljne poslove i bezbjednosnu politiku, a na osnovu Ugovora iz Amsterdama 1997. godine.

Smatra se da britansko-francuski sastanak na vrhu u Sen Malou 1998. godine predstavlja rođendan evropske bezbjednosne i odbrambene politike.

Zajedničkom deklaracijom o evropskoj odbrani iz Sen Maloa predviđeno je jačanje kapaciteta evropskih snaga u situacijama operacija podrške miru u kojima NATO nije uključen. Sastanak Evropskog savjeta u Kelnu 1999. godine protekao je u znaku stvaranja vojnih snaga Evropske unije. Konkretnije, Evropski savjet je na samitu u Helsinkiju krajem 1999. godine odlučio da države članice moraju obezbijediti vojne snage jačine 50 do 60 hiljada vojnika u roku od šezdeset dana (*Rapid Reaction Forces*) čije bi borbena gotovost i raspoloživost bile održavane tokom cijele godine.

Evropski savjet je 2003. godine na svom zasjedanju u Briselu usvojio dokument pod nazivom Evropska bezbjednosna strategija kojom se ističe globalna uloga i odgovornost Evropske unije za međunarodnu bezbjednost (Mintas-Hodak, 2010, p. 525). Strategija kao prijetnje evropskoj bezbjednosti identifikuje terorizam, proliferaciju oružja za masovno uništenje, regionalne konflikte, slabost država i organizovani kriminal. Nešto kasnije, kao prijetnje su dodate i informatičke prijetnje, trgovina malim i lakim oružjem, ugrožavanje energetske bezbjednosti i bezbjednosna međuzavisnost.

Lisabonskim ugovorom o Evropskoj uniji iz 2007. godine propisane su odredbe o zajedničkoj bezbjednosnoj i odbrambenoj politici kao sastavni dio zajedničke spoljne i bezbjednosne politike EU. Ovim ugovorom predviđeno je imenovanje visokog predstavnika Evropske unije za spoljnu politiku i bezbjednost koji će istovremeno biti i potpredsjednik Evropske komisije, a što predstavlja značajan faktor jačanja uloge Evropske unije na međunarodnoj sceni (Čeranić, 2008, p. 56). Analogno, odredbama o NATO savezu, i Evropska unija uvodi termin „uzajamne odbrane” što podrazumijeva da ako jedna zemlja članica EU bude napadnuta, druge zemlje članice u obavezi su da joj ukažu pomoć. No i dalje se NATO prepoznaje kao osnovni faktor kolektivne bezbjednosti.

U operativnom smislu, Evropska unija je na inicijativu Francuske i Njemačke 1992. godine formirala Eurokorpus. Geneza nastanka ove formacije potiče još iz Elizejskog ugovora iz 1963. godine između francuskog predsjednika De Gaullea i njemačkoga kancelara Adenauera (Rudolf & Penjak, 2014, p. 79). Preteča ovog korpusa bila je zajednička brigada formirana od pripadnika vojski ovih dviju država. Tokom 1993. godine, ovom korpusu se priključuje i Belgija. Već 1993. godine, dakle samo godinu dana nakon njegovog formiranja, ovaj korpus se na izvjestan način stavlja pod komandu i kontrolu NATO saveza, što samo po sebi govori o (ne) samostalnosti i operativnosti snaga Evropske unije. Nakon priključivanja još nekih zemalja EU ovom korpusu (Španije i Luksemburga), krajem 1999. godine Evrokorpus je transformisan u Korpus za brzo djelovanje koji je potom i zvanično stavljen na raspolaganje kako EU tako i NATO savezu. Takođe, treba pomeniti i formiranje Evropskih žandarmerijskih snaga 2004. godine, čije

je sjedište u Vicenci, u Italiji. Evropske žandarmerijske snage (EUROGENDFOR) obavljaju policijske misije kroz zamjenu i/ili jačanje lokalne policije, čiji je cilj da Evropi obezbijedi punu sposobnost za obavljanje svih policijskih misija u operacijama upravljanja krizama u okviru Sanktpeterburške deklaracije. Brojno stanje je oko 800 pripadnika u redovnom i oko 2.300 pripadnika u rezervnom sastavu. Učestvuju i u misiji Althea u Bosni i Hercegovini od 2007. godine.

Za potrebe kasnijeg razumjevanja podrške Republike Srpske evrointegracijama, a odbijanja podrške NATO savezu, kratko ćemo se osvrnuti na odnose EU–NATO. Sve do 2000. godine, između NATO-a i Evropske unije nije postojao nikakav poseban odnos. Može se prihvatiti konstatacija da „prije toga, tokom devedesetih godina, Zapadnoeuropska unija (*Western European Union – WEU*) je djelovala kao svojevrsni most između NATO-a i onih evropskih zemalja koje su težile izgradnji snažnijeg evropskog odbrambenog i bezbjednosnog identiteta unutar NATO-a” (Handbook, 2006, p. 251). Nakon donošenja evropske odbrambene i bezbjednosne politike, kada je Evropska unija i zvanično predstavila svoje namjere ka vojnom organizovanju, došlo je do razvoja takozvanog strateškog partnerstva između ovih dvaju subjekata. Konkretnije, usvojena je NATO–EU Deklaracija o evropskoj bezbjednosnoj i odbrambenoj politici (*NATO – EU Declaration on the European Security and Defence Policy – ESDP*). Takođe, došlo je i do sporazuma pod nazivom „Berlin plus” sklopljenog u decembru 2002. godine kojim je dogovoren zajednički nastup, pristup resursima te mogućnost da određene vojne operacije budu predvođene snagama EU. Prvenstvena namjera je zajedničko djelovanje na Balkanu. Najzad, NATO je usvojio novi strateški koncept u novembru 2010. godine u Lisabonu. U njemu se naznačava kako je EU strateški partner NATO-a sa kojom ovaj savez dijeli zajedničke vrijednosti i sa kojom dijeli veliki broj zemalja članica. Takođe, Novi strateški koncept prihvata autonomiju EU na području bezbjednosne i odbrambene politike, percepciju shvatanja bezbjednosnih izazova, rizika i prijetnji naznačenu u strateškim dokumentima EU te staje na stanovište da je NATO vojni savez dok to EU nije (Hasanović & Latić, 2015, p. 127). Nadalje, ističe se potreba međusobne saradnje i naročito njenog unapređenja na političkom nivou. Tragom navedenog, može se konstatovati da je sve do početka devedesetih godina i prvenstveno do krize, pa i tokom te krize u bivšoj SFRJ, NATO bio neprikosnoven vojni savez da bi, poučena slabostima NATO-a u pogledu učešća u evropskoj bezbjednosti i snažne dominacije prekoatlantskih saveznika, Evropska unija shvatila da mora razvijati svoje sopstvene vojne kapacitete. Čini se da je samo jednim dijelom to uspjela, kratko u periodu od 1995. pa do 2005. godine, i to prvenstveno na primjeru Bosne i Hercegovine i Zapadnog Balkana. Vrlo brzo nakon pojave novih žarišta kao što su Kosovo, Irak, Avganistan, Egipat i Ukrajina, NATO savez očigledno preuzima primat i staje na stanovište

da je on jedini vojni savez. U tom smislu EU uglavnom stavlja svoje kapacitete na raspolaganje NATO savezu, dok je obrnuto sve rjeđe. Najzad, treba istaći da danas NATO ima trideset zemalja članica, a Evropska unija dvadeset sedam. Samo šest zemalja su članice Evropske unije a nisu članice NATO saveza, i to: Irska, Finska, Švedska, Austrija, Kipar i Malta. Usljed novonastale krize i sukoba između Rusije i Ukrajine, dvije tradicionalno vojno neutralne zemlje Švedska i Finska izrazile su namjeru da se priključe NATO savezu.

2. Operacija Namjerna sila

Na početku elaboracije o ovoj konkretnoj operaciji valja konstatovati da je od samog njenog nastanka Republika Srpska bila predmet opservacija NATO saveza i njegovih otvorenih vojnih napada. Pri tome, otvara se pitanje (ne)pristranosti NATO-a prema stranama u sukobu u minulom ratu u Bosni i Hercegovini. Srbi su ubijedeni da su napadani od strane ovog saveza na osnovu montiranih optužbi i podmetanja bošnjačke strane te da je NATO pogodio da druge dvije strane, a prvenstveno bošnjačka, ostvare vojnu superiornost, naročito pred kraj rata. O greškama NATO saveza u tragičnom bosanskohercegovačkom sukobu svoje stavove iznosili su i neki strani novinari, diplomate i oficiri, o čemu će biti riječi nešto kasnije. Prije nego što će se upustiti u organizovanu i zvaničnu vojnu operaciju, NATO savez je proveo nekoliko napadnih operacija na Republiku Srpsku. Tako je NATO učestvovao i u operacijama UN u akcijama blokade Jadranskog mora i zabrane leta nad BiH tokom 1992. godine. „Može se reći da konkretan angažman NATO snaga počinje od jula 1992. godine, s obzirom na to da su od tada NATO snage dobile zadatak da vrše monitoring nad pomorskim saobraćajem u Jadranskom moru koji se odnosi na bivše jugoslovenske republike. Ovaj angažman vezan je za prethodne odluke UN koje su se odnosile na embargo na uvoz oružja u bivšoj Jugoslaviji kao i na ekonomske sankcije koje su uvedene Srbiji i Crnoj Gori 1992. godine. U novembru 1992. godine, NATO snage dobile su ovlašćenje ne samo da vrše monitoring već i da mogu prisiliti zemlje da poštuju nametnuti embargo i sankcije” (Owen, 2000, p. 18). Naredne aktivnosti NATO saveza bile su provođenje operacije Zabranjeni let nad BiH, shodno rezolucijama Savjeta bezbjednosti OUN, br. 781 i 816. Rezolucijom br. 816 NATO je imao odobrenje da presretne i, ukoliko je nužno, obori svaku letjelicu iznad BiH, a koja krši zabranu letenja. U tom smislu, NATO je onemogućio sanitetske prelete Vazduhoplovstvu RS, pa je usljed nedostatka kisika u Kliničkom centru u Banjoj Luci u periodu od 22. maja do 19. juna 1992. godine na Klinici za dječije bolesti umrlo dvanaestoro novorođenčadi. Tadašnji stav NATO saveza da ne dozvoli

humanitarni let dopremanja kiseonika izaziva posebna emotivna sjećanja naroda u Republici Srpskoj. Pored navedenog, NATO je od strane UN imao zadatak da štiti muslimanske enklave i doprema humanitarnu pomoć u ove enklave. Najzad, prije operacije Namjerna sila, NATO je protiv Republike Srpske preduzeo sljedeće operacije: obaranje četiri aviona Vojske Republike Srpske, u februaru 1994. godine; bombardovanje položaja Vojske Republike Srpske u okolini Goražda u aprilu 1994. godine, i to u tri navrata; izviđanje položaja Vojske Republike Srpske u okolini Sarajeva, takođe u aprilu 1994. godine; bombardovanje položaja Vojske Republike Srpske u okolini Ilidže u avgustu 1994. godine; bombardovanje aerodroma Udbina u Republici Srpskoj Krajini, a na kojem su bili avioni Vojske Republike Srpske, u novembru 1994. godine i čitav niz sporadičnih bombardovanja na području Sarajeva na lokacijama Pale, Jahorinski potok i u području Srebrenice (Kojić *et al.* 2017, pp. 49-58).

Uprkos zaključcima Narodne skupštine Republike Srpske, od 28. avgusta 1995. godine, da se iznađe mirno rješenje za okončanje rata, komandant NATO saveza za Južnu Evropu američki admiral Lejton Smit i komandant UNPROFOR-a za bivšu Jugoslaviju francuski general Bernard Žanvije donijeli su odluku o otpočinjanju vazdušne kampanje protiv Republike Srpske. Operacija je započela na insistiranje američke administracije pod vođstvom tadašnjeg predsjednika Bila Klintona. Postoje razmišljanja da je razlog bio potreba za dominacijom SAD na području Balkana (Remzi *et al.*, 2000, p. 71). Sa pravno-političkog aspekta važno je napomenuti da ova operacija nije provedena uz saglasnost sa Organizacijom ujedinjenih nacija (OUN) niti Savjetom bezbjednosti OUN, već je ona izvedena po zamisli i naredbi komandanata NATO saveza. NATO ničim nije pravno opravdao potrebu za ovom akcijom, pa čak nema uporište ni u pomenutom čl. 5 Osnivačkog sporazuma jer nijedna država članica NATO saveza nije napadnuta da bi joj NATO pružao podršku. Štaviše, ovom akcijom se NATO svrstao otvoreno i krajnje agresivno na stranu samo jedne od triju sukobljenih strana u višenacionalnom sukobu u BiH.

NATO vojna operacija pod nazivom Namjerna sila provedena je u periodu od 30. avgusta do 14. septembra 1995. godine i trajala je 16 dana. Povod za preduzimanje intervencije je drugi incident na sarajevskoj pijaci Markale koji se desio 28. avgusta 1995. godine. Podsjećamo, prvi incident pod nazivom Markale I dogodio se 5. februara 1994. godine. Valja naglasiti, da je na suđenju pred Haškim tribunalom u predmetu Karadžić svjedočio i Jasuši Akaši koji je bio specijalni izaslanik generalnog sekretara UN za bivšu Jugoslaviju i koji je pritom izjavio da je zaključak komisije, koju je činilo pet balističara, bio da je u slučaju Markale projektil mogao doći sa obadvije zaraćene strane, a ne samo srpske. „Da su muslimani željeli da pridobiju međunarodnu zajednicu na svoju stranu, a samim tim

da izazovu udare NATO-a na Republiku Srpsku, potvrđeno je i u presudi Pretnosnog vijeća u predmetu protiv Radovana Karadžića u kojoj je konstatovano da su muslimani ponekad gađali osoblje UN u gradu ili otvarali vatru na teritoriji pod njihovom kontrolom kako bi za to okrivili Srbe” (IT-95-5/18, 2016, p. 7, navedeno prema Kojić *et al.* 2017, p. 63). Sumnju da je granata na Markale ispaljena sa srpskih položaja izneo je i ruski pripadnik UNPROFOR-a pukovnik artiljerije Andrej Demurenko, koji je, takođe, o tome svjedočio pred Haškim tribunalom. Sličnu sumnju iznosio je i Dejvid Harland, nekadašnji zvaničnik UN u BiH. Dakle, postoje stavovi koji dovode u pitanje opis događaja kojim se za eksploziju na sarajevskoj pijaci Markale okrivljuje srpska strana, a što je naglašavamo bio glavni povod za NATO udare na Republiku Srpsku. Do danas ovaj događaj je ostao nerazjašnjen u smislu okolnosti i činjenica, a prouzrokovao je energičan odgovor zapadnih sila i veoma moćnog saveza prema samo jednoj strani u ratu.

U operaciji Namjerna sila učestvovalo je 15 država NATO saveza sa oko 5.000 vojnika u vazдушnom dijelu operacije i oko 12.500 vojnika na terenu u sklopu snaga za brzo djelovanje. Korišćeno je 400 raznih letjelica, od čega su 222 aviona obavila 3.515 letova. Ispaljeno je oko 1.026 različitih projektila. Na Republiku Srpsku je sručeno 10.000 tona eksploziva od čega je 3,5 tona osiromašenog uranijuma. Prvi put u istoriji ratovanja upotrijebljeni su tomahavk rakete (njih 13), zatim su upotrijebljene laserski vođene i elektrooptički vođene bombe, najsavremeniji HTS sistemi za protivradarske rakete, bespilotne letjelice predator i još mnogobrojna druga borbena sredstva koja su u svemu bila noviteti za to vrijeme i nisu ranije bila korišćena. U agresiji je poginulo 46 vojnika Vojske Republike Srpske, a ranjeno njih 98. Poginulo je 152 civila, a ranjeno njih 273. NATO je pogodio 26 naselja i srušio 15 mostova, 14 repetitora i šest radio-stanica. Pored navedenog, NATO je pogodio i pet zdravstvenih ustanova (bolnica, domova zdravlja i ambulanti), šest obrazovnih ustanova (škola i fakulteta), 28 privrednih civilnih objekata i oko 20 individualnih stambenih objekata. Materijalna šteta još nije utvrđena, a primjera radi samo relej na Stolicama je koštao u izgradnji oko 4. 730.000 KM, mostovi u Foči, 12 miliona KM itd. (Kojić *et al.*, 2017, p. 69).

O nesumnjivoj pristrasnosti NATO saveza i njegovoj podršci muslimanskim snagama na terenu, a na štetu srpske strane, govori neskriveno sadejstvo snaga za brzu intervenciju na kopnu i vazдушnih snaga NATO saveza. Naime, na osnovu dogovora američkih, britanskih i francuskih vojnih zvaničnika u Londonu u julu 1995. godine, a na temelju Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN br. 998, koja je usvojena u junu 1995, Savjet bezbjednosti je uspostavio Snage za brzo dejstvo sa oko 12.500 pripadnika, koje su opremljene teškom artiljerijom raspoređene na planini Igman. Predstavljale su ojačanje postojećim snagama UNPROFOR-a. Podsjećamo, za Rezoluciju 988 nisu glasale Kina i Rusija, dvije stalne

članice Savjeta bezbjednosti UN bile su uzdržane. „U vrijeme dok su NATO avioni nadlijetali ciljeve Vojske Republike Srpske, francuska, britanska i holandska artiljerija sa Igmana gađala je srpske položaje u zoni Sarajeva. Tako je već prvog dana operacije Namjerna sila, artiljerija Snaga za brzo dejstvo ispalila više od hiljadu granata i uništila 23 položaja Vojske Republike Srpske oko Sarajeva. Snagama za brzo dejstvo pomagali su obučeni posmatrači koji su precizno označavali mete” (CIA, 2002, p. 378). Bilo je i neslaganja sa ovakvim postupcima koje nalazimo i kod nekih britanskih parlamentaraca kao što je Džon Tejlor. Tejlor je osudio bombardovanje Srba koje je naložio britanski general Rupert Smit tvrdeći da je to sve urađeno po nagovoru Amerikanaca (Sims, 2003, pp. 232-233). Takođe, postoje dokumenti u kojima se vide otvorena saradnja, koordinacija i sadejstvo između NATO snaga i Snaga za brzo dejstvo sa muslimanskim snagama na terenu, što još jednom upečatljivo govori o otvorenoj podršci jednoj od strana u sukobu.

Nakon navedenih dejstava, a dvadeset sedam godina kasnije, u Republici Srpskoj bilježimo porast malignih bolesti epidemijskih razmjera, što se vezuje za dejstvo upotrebljenog osiromašenog uranijuma. Obolijevaju naročito mladi i stanovništvo u zoni dejstava NATO projektila. Konkretnije, u Republici Srpskoj, broj malignih bolesti je povećan za preko 60% u odnosu na period prije bombardovanja. Naročito se bilježi porast malignih bolesti u područjima koja su bila izložena bombardovanju kao što su prijedorska, dobojska te sarajevsko-romanijska regija. Ovakvo nešto je izvan svake sumnje takođe razvilo snažnu ličnu i emotivnu reakciju stanovništva Republike Srpske prema NATO savezu, a ta sjećanja ni danas, gotovo dvadeset i sedam godina ne blijede, o čemu govore i provedena istraživanja.

3. Politički i pravni okvir odnosa NATO saveza i Bosne i Hercegovine

NATO savez je u Bosni i Hercegovini, pa samim tim i u Republici Srpskoj prisutan kako u ratnom, tako i u poratnom postdejtonskom periodu. U ratnom periodu, naročito kroz borbena dejstva i direktno učešće u ratnom sukobu, a nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, Bosna i Hercegovina je ušla u intenzivne odnose sa ovim savezom izazivši i želju da postane njegova punopravna članica.

Prema čl. 84 Zakona o odbrani BiH koji nosi naziv „Aktivnosti za prijem u NATO”, Parlamentarna skupština, Savjet ministara BiH, Predsjedništvo, te svi subjekti odbrane, u okviru vlastite ustavne i zakonske nadležnosti, sprovedeće potrebne aktivnosti za prijem Bosne i Hercegovine u članstvo u NATO-u (Zakon

o odbrani, 2005). Dokument Bezbjednosna politika BiH polazi od stava da je ključni element za ostvarivanje neupitne kolektivne vojne bezbjednosti BiH članstvo u NATO-u, budući da je samo tada, kako dokument naglašava, nacionalni suverenitet i teritorijalni integritet BiH zagarantovan od strane saveza. Nadalje, bezbjednosna politika ističe da priključenje Evropskoj uniji i NATO savezu ostaje osnovni prioritet aktivnosti na svim nivoima (Bezbjednosna politika, 2006, p. 18). U Dokumentu Odbrambena politika BiH navodi se kako BiH razumije i prihvata koncept kolektivne odbrane kao osnovu svoje kolektivne strategije. Prvi korak BiH u navedenom pravcu je postati članicom NATO-a jer su u tom slučaju, kako se navodi, njen suverenitet i teritorijalni integritet zagarantovani (Odbrambena politika, 2008, p. 7).

U genezi odnosa između Bosne i Hercegovine i NATO saveza izdvajamo prijem BiH u Program partnerstvo za mir (*Partnership for Peace – PfP*) u decembru 2006. godine, koji predstavlja svojevrsnu čekaonicu, odnosno predvorje za ulazak u savez. Uslijedila je potom ratifikaciju Sporazuma o statusu snaga (*Status of Forces Agreement – SOFA*) u maju 2008. godine. Iste godine BiH je potpisala sa NATO savezom i prvi Individualni partnerski akcioni plan (*Individual Partnership Action Plan – IPAP*) za period 2008–2010. godina. Kao vrhunac saradnje, BiH je zvanično, preko Predsjedništva BiH, u oktobru 2009. godine podnijela zahtjev za Akcioni plan za članstvo (*Membership Action Plan – MAP*). Konkretnije, zatražila je prijem u NATO savez. Uslijedio je drugi IPAP za period od 2011. do 2013. godine, a zatim treći od 2014. do 2016. godine. Prvi godišnji program saradnje između BiH i NATO-a (*Annual National Plan – ANP*) odobren je krajem 2018. godine, a zatim je Predsjedništvo BiH, nakon duže rasprave i razgovora sa međunarodnim subjektima, te fokusiranja domaće i strane javnosti, 19. novembra 2019. godine usvojilo Program reformi BiH 2019–2020. Navedeni program, koji je u stvari plan saradnje, NATO je prihvatio početkom 2020. godine. Početkom 2021. godine, Bosna i Hercegovina je osnovala Komisiju za saradnju sa NATO-om kako bi olakšala realizaciju Programa reformi za 2021–2022. i druga pitanja na putu pristupanja. Od tada ne bilježimo konkretnije formalne korake BiH prema članstvu u NATO-u, izuzev snažnih političkih izjava koje su dijagonalno suprotne i kreću se od potpunog osporavanja članstva od strane Republike Srpske pa do stalnih zahtjeva za intenziviranje prijema, koji potenciraju politički subjekti u Federaciji BiH.

U međuvremenu, Narodna skupština Republike Srpske, na dvadeset drugoj sjednici održanoj 18. oktobra 2017. godine, donijela je Rezoluciju o zaštiti ustavnog poretka i proglašenju vojne neutralnosti Republike Srpske (Rezolucija NS Republike Srpske, 2017). Nakon konstatacija da Republika Srpska poštuje dejtonsku koncepciju Bosne i Hercegovine, njeno ustavno uređenje, utvrđenu teritorijalnu

podjelu u procentu 51% teritorije BiH za Federaciju BiH i 49% za Republiku Srpsku, pozivajući se na Sporazum o specijalnim i paralelnim odnosima sa Republikom Srbijom od septembra 2006. godine, Rezolucija ističe da je Republika Srpska opredjeljena da svaki budući status koordiniše sa Republikom Srbijom kao potpisnicom Dejtonskog sporazuma. U skladu s tim Narodna skupština Republike Srpske donijela je odluku o proglašavanju vojne neutralnosti Republike Srpske u odnosu na postojeće vojne saveze do eventualnog raspisivanja referenduma u Republici Srpskoj na kome bi se donijela konačna odluka o tom pitanju. Nadalje, Rezolucija naglašava da je obaveza svih organa i institucija Republike Srpske da provode ovu Rezoluciju, primjenjujući ustavne nadležnosti Republike. Svako suprotno postupanje biće sankcionisano u skladu sa zakonom, ističe se u Rezoluciji. Pored navedenog, Narodna skupština obavezuje na poštovanje Rezolucije i sve predstavnike iz Republike Srpske u zajedničkim institucijama Bosne i Hercegovine, jer su birani u Republici Srpskoj, koja je po ustavu i zakonu izborna jedinica. Obaveza se odnosi i na predstavnike iz Republike Srpske u međunarodnim organizacijama i forumima. Najzad, Rezolucija prethodno donesene akte Narodne skupštine Republike Srpske koji se odnose na punopravno članstvo u vojnim savezima stavlja van snage.

Valja napomenuti da je Rezolucija bila predmet preispitivanja pred Ustavnim sudom Republike Srpske, a na osnovu apelacije Kluba Bošnjaka u Vijeću naroda. U ocjeni ustavnosti ovog akta, u predmetu UV-8/17 od 4. 12. 2017. godine, Ustavni Sud Republike Srpske u Vijeću za zaštitu vitalnog interesa stao je na stanovište da se radi o političkom, a ne pravnom aktu. Vodeći se članom 184 Poslovnika Narodne skupštine Republike Srpske (Poslovnik o radu NS RS, 2011 i 2017), a kojim je propisano da se Rezolucijom ukazuje na stanje i probleme u određenoj oblasti društvenog života, utvrđuje politika koju treba sprovoditi u toj oblasti i daju smjernice za sprovođenje te politike, odnosno predviđaju mjere za njeno sprovođenje, Vijeće je utvrdilo da iz sadržaja Rezolucije proizlazi da se ovim aktom izražava politički stav Narodne skupštine u pogledu navedenih pitanja koja takođe spadaju u pitanja političke prirode. Mišljenja smo da se političkim aktom ne mogu staviti van snage prethodno usvojeni pravni akti.

Kako Rezolucija ima oslonac na stav Republike Srbije prema vojnim savezima, kratko ćemo se osvrnuti i na tamošnji dokument. Naime, Narodna skupština Republike Srbije je na sjednici održanoj 26. decembra 2007. godine usvojila dokument pod nazivom Rezolucija Narodne skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije, čija tačka 6. glasi: „Zbog ukupne uloge NATO pakta, od protivpravnog bombardovanja Srbije 1999. godine bez odluke Saveta bezbednosti do Aneksa 11 odbačenog Ahtisarijevog plana, u kome se određuje da je NATO 'konačan organ' vlasti

u 'nezavisnom Kosovu', Narodna skupština Republike Srbije donosi odluku o proglašavanju vojne neutralnosti Republike Srbije u odnosu na postojeće vojne saveze do eventualnog raspisivanja referenduma na kojem bi se donela konačna odluka o tom pitanju" (Rezolucija NS Republike Srbije, 2007). Osim u navedenoj tački, Rezolucija nadalje ne pominje vojnopolitičku poziciju Republike Srbije, već se više koncentriše na položaj Kosova i odnos Republike Srbije i njenih institucija prema pitanju samoproglashene nezavisnosti ove pokrajine.

Sagledavajući Rezoluciju Republike Srpske, koja podrazumijeva njenu neutralnost u odnosu na vojne saveze, moramo primjetiti i još nekoliko elemenata odvracanja ovog entiteta od NATO saveza. Prvi je njena oslonjenost i bliskost sa Rusijom, uključujući i postojanje ruskih investicija u energetskom sektoru u Republici Srpskoj te podršku stavovima Republike Srpske u tumačenju Dejtonskog mirovnog sporazuma, podršku u Savjetu bezbjednosti UN i u Upravnom odboru Savjeta za implementaciju mira, naročito prilikom dejstva visokog predstavnika. Drugo se tiče odnosa sa Kinom, kroz infrastrukturne i druge projekte. Svakako da postoji inkompatibilnost između ruskih i kineskih investicija i članstva zemlje u NATO savezu. Ovo naročito dolazi do izražaja u kontekstu najnovijih dešavanja u Ukrajini.

4. Uporednopravna iskustva zemalja na putu ka članstvu u NATO savezu

U nastavku rada napravićemo kratak uporednopravni osvrt na iskustva zemalja koje su prošle put ka članstvu i postale punopravne članice NATO saveza. Posebno je važno razmotriti da li su i koje zemlje održale referendume za članstvo.

Najnovije je iskustvo Finske koja je postala punopravna članica NATO saveza 4. aprila 2023. godine, ali bez provedenog referenduma uprkos najavi finskog predsjednika Sauli Niinisa (Reuters, 2017). Činjenica je da je provedeno nekoliko anketa u kojima su se građani Finske izjašnjavali o ovom pitanju, ali zvaničnog i konačnog referendumskog izjašnjavanja građana nije bilo. Identičnu situaciju imamo i kod Švedske, koja očigledno napušta vojnu neutralnost i nastoji da se priključi NATO savezu, ali je trenutno zaustavljena snažnim protivljenjem Turske i Mađarske. Premijerka Švedske Magdalena Anderson svojevremeno je izjavila da referenduma o stupanju u savez u Švedskoj neće biti sve dok je njen parlament odlučan da se ova država priključi savezu (Anadolu Ajansi, 2022). Sjeverna Makedonija se izjašnjavala za članstvo u NATO savezu i EU istovremeno kroz referendumsko pitanje: „Da li ste za članstvo u EU i NATO, sa prihvatanjem sporazuma između Republike Makedonije i Republike Grčke?” Referendum je održan u septembru 2018. godine uz izlaznost od samo 36,7% upisanih birača od

kojih se njih 91,37% izjasnilo potvrdno na postavljeno pitanje. Postavljeno pitanje je u suštini sadržavalo tri pitanja, i to: da li su građani za ulazak zemlje u EU, da li su za ulazak u NATO i da li su za sporazum sa Republikom Grčkom. Podsjećamo, taj sporazum je značio promjenu imena zemlje iz Makedonija u Sjeverna Makedonija, što se za većinu građana pokazalo kao veoma bolno. Konačno, ova država je nakon skoro dvije i po decenije od ispoljene namjere postala članica NATO saveza krajem marta 2020. godine. Tokom 2017. godine Crna Gora je pristupila NATO savezu uz skupštinsku odluku, ali bez provedenog referenduma. Drugim riječima, u istorijatu pristupanja zemalja NATO savezu referendum je održan u Sloveniji (vid: Erjavec, 2005, pp. 33-54), Mađarskoj i Sjevernoj Makedoniji. Konkretnije, Slovenija je provela referendum o ulasku u EU i u NATO istovremeno, i to 2003. godine, kada se 66,05% građana izašlih na referendum izjasnilo za ulazak u savez, a njih 89,64% je glasalo za ulazak u EU. Temeljem ovih rezultata Slovenija je postala članica EU i NATO saveza tokom 2004. godine. U pogledu Mađarske, ona je o pristupanju NATO savezu održala referendum 16. novembra 1997. godine, kada je 85,33% izašlih građana izrazilo volju za pristupanje zemlje NATO savezu čija je punopravna članica Mađarska postala 1999. godine. Upravo iz ovih i još nekih drugih razloga Mađarska smatra da bi trebalo da Švedska i Finska referendumom konsultuju njihove građane o ulasku u savez.

U pogledu BiH, jedan dio političara u Federaciji BiH smatra da je potrebno održati referendum o članstvu u NATO savezu, ali na kojem bi se izjasnili svi građani BiH (dakle po građanskom modelu izjašnjavanja, jedan građanin jedan glas). Takvom stavu se protive političari u Republici Srpskoj stajući na stanovište da i kada bi se provodio referendum, trebalo bi da bude na nivou entiteta. Važno je napomenuti da Ustav BiH ne prepoznaje referendum kao oblik izjašnjavanja građana i da na nivou BiH ne postoji zakon o referendumu. S druge strane, u BiH, jedino Republika Srpska ima Zakon o referendumu i građanskoj inicijativi (Zakon o referendumu i građanskoj inicijativi, 2010). Ovaj zakon je već doživio svoju praktičnu afirmaciju, i to na prilično jedinstven način u BiH kada su se građani Republike Srpske 2016. godine izjašnjavali o Danu državnosti. Po svemu sudeći ostaje neizvjesno na koji način će se BiH u pravnom, ali i u političkom smislu konačno izjasniti o članstvu u NATO savezu imajući u vidu njeno specifično uređenje, ali i duboku podijeljenost po ovom pitanju, što potvrđuju i stavovi građana koje prezentujemo u nastavku rada.

5. Stavovi građana Republike Srpske prema evroatlantskim integracijama Bosne i Hercegovine

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci i Agencija za razvoj preduzeća – EDA sproveli su tokom 2020. i 2021. godine istraživanje stavova građana u Republici Srpskoj prema evroatlantskim integracijama Bosne i Hercegovine. Dobijeni su sljedeći stavovi: 1) ulazak BiH u NATO podržava 9,2% ispitanika; 2) ulazak BiH u EU podržava 40,8% ispitanika; 3) u slučaju da Srbija uđe u NATO, tada bi podrška ulasku BiH u NATO u Republici Srpskoj bila 4,9%; 4) u periodu od oktobra 2019. do danas, primjetan je konstantan pad podrške građana Republike Srpske za ulazak u EU (od 67,8% do 40,8%), dok se otpor prema ulasku u NATO nakon rasta tokom 2020. godine vratio na prvobitno izmjerenu vrijednost (od 63,4% do 63%); 5) osnovni razlog zbog kojeg većina građana Republike Srpske ne podržava ulazak BiH u NATO je uloga tog saveza na ovim prostorima tokom ratnih dešavanja devedesetih (Savić, 2021, pp. 7-8). Konkretnije, 53,5% ispitanika je kao osnovni razlog vlastitog otpora ulaska BiH u NATO navelo svoj emocionalni odnos koji proizilazi iz NATO bombardovanja Republike Srpske i ostalih oblika djelovanja protiv Republike Srpske tokom devedesetih godina.

Tokom 2019. godine, nevladina organizacija iz Banja Luke, Centar za lobiranje provela je istraživanje o stavovima građana na temu „Vojna neutralnost ili NATO”, na području triju gradova: Sarajevo, Banja Luka i Mostar. Na uzorku od 700 punoljetnih građana, u sva tri grada, njih 57,71% je odgovorilo da podržava ulazak BiH u NATO, za vojnu neutralnost je bilo 36,29%, a za novi vojni savez njih 6%. Veoma pozitivno i donekle pozitivno mišljenje prema vojnoj neutralnosti BiH imalo je ukupno u svim trima gradovima 48,43% ispitanika, dok je u Sarajevu taj procenat bio 31,66%, a u Mostaru 33,5%. Najzad, veoma pozitivno i donekle pozitivno mišljenje prema vojnoj neutralnosti imalo je 88,5% ispitanika u Republici Srpskoj (Centar za lobiranje, 2019). Kada je u pitanju opcija vojne neutralnosti, može se zaključiti da je ona značajno zastupljena i u Federaciji BiH, gdje se neutralnost neočekivano javlja kao značajna opcija pristupanju NATO savezu.

Opciju vojne neutralnosti je, podsjećamo, proklamovala Republika Srpska s kraja 2017. godine i od tada je intenzivno zagovara. Istraživanja pokazuju da ova opcija ima kako ozbiljnu direktnu podršku, tako i indirektnu podršku kroz protivljenje članstvu BiH u NATO savezu. Takođe, naglašavamo da je preko 30% građana u Federaciji BiH podržalo opciju vojne neutralnosti, što predstavlja značajnu alternativu NATO savezu i što bi vlasti morale uzimati u ozbiljno razmatranje.

6. Ekonomske implikacije članstva Republike Srpske i BiH u NATO savezu

U sklopu integracija BiH u NATO savez neminovno se otvorilo pitanje „koštanja” takvog jednog članstva te eventualno ekonomskih koristi koje bi država imala od članstva u takvom jednom savezu. Dakle, članstvo u savezu ima najmanje tri finansijske implikacije – koliko zemlja mora da plaća za članstvo; koliko mora novca da izdvaja iz nacionalnog budžeta za odbranu kako bi bila interoperabilna s partnerima i da li će članstvo donijeti kakve ekonomske koristi za zemlju.

Članarina se koristi za funkcionisanje civilnog dijela misija kao i stalnih vojnih dijelova misija širom saveza, za centralu saveza u Briselu, infrastrukturu i dr. Svaka zemlja članica NATO-a uplaćuje sredstva u ove budžete na osnovu dogovorene formule podjele troškova. Ovi budžeti, koje možemo nazvati budžeti za članstvo, čine manje od pola procenta od ukupnih rashoda pojedinačnih budžeta za odbranu zemalja članica NATO-a. Primjera radi, ovakva godišnja članarina za Crnu Goru iznosi oko 450.000 evra, a za Hrvatsku oko tri miliona evra, dok Njemačka plaća 313 miliona evra. Planirani budžet po osnovu članarina NATO saveza za 2022. godinu je 1,77 milijardi dolara. SAD i Njemačka najviše izdvajaju za zajednički budžet, što je oko 30% ukupnog budžeta NATO-a.

Sljedeća dimenzija budžeta je ona koja se odnosi na iznos novca koji zemlje članice moraju da izdvajaju za sopstveni sistem odbrane. Na samitu NATO-a održanom u Velsu 2014. godine donesena je odluka da svaka zemlja članica do 2024. godine dostigne izdvajanje od dva posto BDP-a za sopstveni sistem odbrane. Valja naglasiti da se ta sredstva odnose na opremanje i obuku, ali ne uključuju sredstva za plate i druge materijalne troškove lica zaposlenih u sistemu odbrane. U tom smislu, SAD su članica koja najviše troši na svoju vojsku. Taj iznos je, prema Institutu za istraživanje mira iz Stokholma, u 2020. godini iznosio 778 milijardi dolara ili 3,7% BDP-a (Balkans.aljazeera.net, 2022).

Prema ovako postavljenim standardima Bosna i Hercegovina bi na postojećih oko 280 miliona izdvajanja za odbranu (trenutno ispod 1% BDP-a) morala izdvajati najmanje još 180 miliona konvertibilnih maraka, što bi budžet za odbranu približilo iznosu od oko pola milijarde konvertibilnih maraka ili gotovo jednu četvrtinu ukupnog budžeta institucija BiH. Naravno da je ovako nešto nerealno, ali i prilično neopravdano. Značilo bi to udar na budžet i uskraćivanje socijalnih davanja u entitetima, kao i za obrazovanje te mnoge druge mnogo važnije kategorije. Pri tome valja istaći da je do sada samo devet od trideset zemalja članica NATO-a dostiglo propisani standard od 2% izdvajanja BDP-a za potrebe odbrane.

Najzad, kada su u pitanju ekonomske koristi od članstva u NATO savezu, ne postoje jasni dokazi da će neka zemlja zahvaljujući članstvu ekonomski

napredovati. Postoje razmišljanja da se povećava sigurnost stranih ulaganja, čime se privlače strani investitori, te da zemlja dobija mogućnost plasmana svojih proizvoda naročito u oblasti namjenske industrije i sl. Kada govorimo o BiH ne postoje istraživanja o uticaju potencijalnog članstva u NATO savezu na ekonomski prosperitet zemlje. Najveća korist koju građani država članica NATO-a i država partnera mogu očekivati je kroz praktičnu saradnju na mnogim područjima djelovanja kao što su „borba protiv terorizma, reforma odbrane, ekonomski aspekti bezbjednosti, pripravnost na katastrofe, kontrola naoružanja, logistika, vazдушna odbrana, upravljanje vazдушnim prostorom, oružje, obrazovanje i obuka, nauka i životna sredina, te informatički programi” (Balkans.aljazeera, 2020). Kao značajnije koristi ističu se još ulaganje u odbrambene tehnologije, mogućnost naučno-istraživačkog rada u okviru saveza, prenos tehnologija i neki drugi, uglavnom indirektni benefiti.

7. Zaključak

U odnosu Republike Srpske prema NATO integracijama Bosne i Hercegovine možemo identifikovati nekoliko grupa faktora uticaja.

Prvo, emotivno odbacivanje saveza koji je prema mišljenju velikog broja stanovnika bio pristrasan tokom minulog rata te izvršio oružani napad na srpski narod u Republici Srpskoj i Republici Srbiji, a na šta su sjećanja još uvijek svježja, a posljedice i dan-danas osjetne.

Drugo, u Republici Srpskoj prema relevantnim istraživanjima dvije trećine ispitanika odbacuju mogućnost stupanja BiH u ovaj savez, a broj stanovnika koji bi se priklonio vojnoj neutralnosti je značajan. Štaviše, procenat stanovnika koji zagovara vojnu neutralnost u Federaciji BiH nije zanemarljiv.

Treće, stupanje BiH u NATO savez uz saglasnost Republike Srpske dovelo bi u pitanje saradnju, prijateljske i partnerske odnose Republike Srpske i Rusije, pri čemu treba imati u vidu da NATO ne gleda blagonaklono ni na prisustvo kineskog uticaja u zemljama članicama, a on nesumnjivo u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini postoji.

Četvrto, privreda i ekonomija Republike Srpske i Bosne i Hercegovine ne mogu podnijeti gotovo udvostručavanje budžeta za odbranu, kako bi došli na dva procenta izdvajanja bruto nacionalnog dohotka, što jeste zahtjev NATO saveza.

Peto, Republike Srpska ima široku saglasnost političkih subjekata i zvanično usvojen skupštinski akt, to jest rezoluciju kojom se opredjelila ka neutralnosti u odnosu na vojne saveze. Dakle, ovde se radi o pobrojanim faktorima odvratanja od članstva.

S druge strane, Bosna i Hercegovina, pa samim tim i Republika Srpska su kroz značajne pravno-političke akte i konkretne poteze načinile značajne i ozbiljne korake na putu za članstvo u NATO savezu. Radi se o strateškom opredjeljenju izraženom kroz bezbjednosnu i odbrambenu politiku, kroz Zakon o odbrani, Program „Partnerstvo za mir”, godišnje i višegodišnje planove saradnje i najzad zvaničan zahtjev za članstvo podnijet 2009. godine. Ako se tome doda činjenica stalne saradnje, opremanja i obučavanja, zajedničkih vježbi, učešća u operacijama podrške miru u NATO kontingentima, teško je izmaći se utisku da se radi o ireverzibilnim procesima. Štaviše, Republika Srpska ne poriče ulogu i značaj koji NATO ima u međunarodnim odnosima, uključujući i Zapadni Balkan.

Rješenje vidimo u održavanju strateškog partnerstva i mirovanju aktivnosti članstva do postizanja konsenzusa svih naroda u BiH po ovom važnom strateškom pitanju.

Literatura

- Ćeranić, J. 2008. Ugovor iz Lisabona – institucionalna reforma Evropske unije. *Strani pravni život*, 52(2), pp. 45-62.
- CIA, 2002. *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990-1995*. Vol. I. Washington: Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis.
- Davorin, R. & Nevena, P. 2014. Međunarodne organizacije i Europski sigurnosno-obrambeni koncept. *ADRIAS – Zbornik Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 20(14), pp. 61-82.
- Erjavec, K. 2005. Ulazak Slovenije u NATO – da ili ne: Okvir izvješćivanja slovenskog tiska o istraživanju javnog mišljenja. *Medijska istraživanja*, 11(1), pp. 33-54.
- Hasanović, I. & Latić, E. 2015. Odnos EU i NATO saveza u oblasti sigurnosne i odbrambene politike. *Zbornik radova Međunarodna naučna konferencija: Usklađenost zakonodavstva sa ACQUI-em*. pp. 119-130.
- Kojić, M., Vranješ, N., Nuždić, V. & Novković, D. 2017. *Namjernom silom na Republiku Srpsku*. Banja Luka: Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica.
- Mintas Hodak, Lj. 2011. *Europska unija*. Zagreb: Mate.
- NATO Handbook. 2006. Brussels: Public Diplomacy Division.
- Owen, C. R. 2000. *Deliberate Force, A Case Study in Effective Air Campaigning, Final Report of the Air University Balkans Air Campaign Study*. Alabama: Air University Press. DOI: <https://doi.org/10.21236/ADA374642>
- Predsjedništvo BiH. 2006. *Bezbjednosna politika BiH (2006)*. Sarajevo: Predsjedništvo BiH.
- Predsjedništvo BiH. 2008. *Odbrambena politika BiH (2008)*. Sarajevo: Predsjedništvo BiH.
- Remzi, K. et al. 2000. *NATO na Balkanu, glasovi otpora*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.

- Savić, D. 2021. *Stavovi građana Republike Srpske prema ulasku BiH u NATO i EU (septembar 2021)*. Banja Luka: US Embassy BiH, Fakultet političkih nauka i EDA.
- Sims, B. 2003. *Najsramniji trenutak – Britanija i uništavanje Bosne*. Sarajevo: Buybook.

Pravni izvori

- Poslovnik o radu Narodne skupštine Republike Srpske 2011. *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 31/2011 i 34/2017.
- Rezolucija o zaštiti ustavnog poretka i proglašenju vojne neutralnosti Republike Srpske. 2017. *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 111/2017.
- Rezolucija Narodne skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 125/2007.
- Ustavni Sud Republike Srpske, Odluka, UV-8/17 od 4. 12. 2017. godine.
- Zakon o odbrani BiH 2005. *Službeni list BiH*, br. 88/2005.

Internet izvori

- Članstvo u NATO donosi i porast investicija. 2020. Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net teme/2020/2/10/clanstvo-u-nato-u-donosi-i-porast-investicija>, (30. 4. 2022).
- European Security: A common concept of the 27 WEU countries. 2022. Dostupno na: <https://www.bits.de/NRANEU/docs/WEU141195.PDF>, (30. 4. 2022).
- Finnish president says joining NATO would require referendum. 2017. Dostupno na: <https://www.reuters.com/article/us-finland-nato-idUSKBN1CZ2K6>, (21. 5. 2023).
- Infografika: NATO članice, vojne operacije i tenzije s Rusijom. 2022. Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/interactives/2022/1/12/infografika-clanice-nato-a-misija-i-tenzije-s-rusijom>. (30. 4. 2022).
- Šta je NATO? 2022. Dostupno na: https://www.nato.int/nato-welcome/index_bs.html, (30. 4. 2022).
- Swedish premier rejects holding referendum on NATO membership. 2022. Dostupno na: <https://www.aa.com.tr/en/europe/swedish-premier-rejects-holding-referendum-on-nato-membership/2575725>, (21. 5. 2023).
- Upporedna analiza istraživanja javnog mnjenja – stav građana BiH: „Vojna neutralnost ili NATO”, avgust 2018 i avgust 2019. 2019. Dostupno na: <https://centarzalobiranje.com/index.php/ct-menu-item-5/ct-menu-item-9/64-uporedna-analiza-istrazivanja-javnog-mnjenja-stav-gradana-bih-vojna-neutralnost-ili-nato-avgust-2018-avgust-2019>, (30. 4. 2022).